

POSTJE KLARENDAL

Hans Feijten

Een Arnhemse medische post in oorlogstijd

Postje Klarendal

Documenten rond een Arnhemse medische
post in oorlogstijd

Hans Feijten

samenstelling, inleiding en toelichting

Ons werk is gewoon geweest, je zelf geven.

We hebben geholpen zonder aan iets te denken,

laat staan aan 't gevaar.

(Ans Brugmans-Mekking)

Voorwoord

Het was een mooie, zonnige dag, zondag 17 september 1944, toen de Arnhemmers werden opgeschrikt door herhaald luchtalarm. Tegen de middag vlogen de eerste geallieerde bommenwerpers over de stad en de bevolking leefde in angst voor het geweld, maar ook in vreugde, want de bevrijding was eindelijk gekomen, zo dacht men. In de wijk Klarendal voegde zich direct een aantal vrijwilligers bij de hulppost om eerste hulp te kunnen bieden. Al gauw bleek hoezeer deze hulp nodig was: andere posten waren door het bombardement uitgeschakeld en het Rode Kruis kon het werk niet meer aan. De leden van het 'Postje Klarendal' beperkten hun activiteiten niet tot hun eigen gebied, maar zwermden ook uit over de binnenstad, waar het door de gevechten tussen Britse parachutisten en Duitse militairen inmiddels levensgevaarlijk was geworden. Zij lieten zich echter niet weerhouden door de tegenwerking van diverse zijden en waagden zich zelfs de Rijnbrug op om te proberen de Arnhemmers die aan de overzijde van de rivier in het nauw waren gedreven uit hun benarde situatie te bevrijden. Na acht dagen moesten de hulpverleners net als alle andere Arnhemmers de stad verlaten in opdracht van de Duitse bezetters, maar bleven als groep bij elkaar en boden hulp aan mensen in nood en aan gewonden, eerst in Velp en later, toen zij ook vandaar weer moesten vertrekken, in het voormalige joodse werkkamp 't Schut tussen Ede en Veenendaal. Daar bleven zij de rest van de oorlog en deden wat zij konden voor evacués uit verschillende delen van het land, maar ook voor de boerenbevolking in de buurt van Ede die vaak verstoken was van medische en verpleegkundige hulp.

Vier van de dertien groepsleden hielden in die dagen een dagboek bij, waarvan er drie zijn teruggevonden. Het vierde is helaas verloren gegaan. Nakomelingen vroegen mij te zorgen voor publicatie ervan, een opdracht waarvoor ik al direct enthousiast werd.

In de loop der jaren zijn heel wat boeken verschenen over persoonlijke ervaringen van Arnhemse burgers tijdens en na de Slag om Arnhem. Voegen deze dagboeken daar iets aan toe? Naar mijn mening wel, zeker doordat ze geschreven zijn door een drietal gewone mensen uit een en dezelfde groep met een speciale taak die zij vol toewijding en in levensgevaarlijke omstandigheden hebben uitgevoerd, ook later in Ede, toen zij daar eigenlijk geen enkele verplichting meer toe hadden: de hulpverlening aan mensen in nood. Ik krijg sterk de indruk dat zij als vrijwilligers heel direct uit zichzelf of vanuit religieuze drijfveren

de plicht voelden om iets voor hun medemensen te doen, al zaten zij zelf vaak in dezelfde ellende.

Enige vorm van dank heeft de groep naar eigen zeggen nooit gehad en er zijn ook wel aanwijzingen voor dat zij zich daarom tekortgedaan voelden. In 1986 spreekt een van hen, Jan Willem Bosch, zich uit in NRC-Handelsblad. Hij en de anderen hebben zich kennelijk geërgerd aan het feit dat de Arnhemse archivaris P.R.A. van Iddekinge in zijn boek *Arnhem 44/45* wel schrijft over het Rode Kruis, maar de vrijwilligers van de Gemeentelijke Hulppost Klarendal ongenoemd laat. Het verweer van Van Iddekinge was dat er in de archieven daar niets over te vinden is en dat hij dus ook niet kon weten dát er iets over te schrijven was. Daar had Van Iddekinge misschien volkomen gelijk in, maar de groep voelde het toch als een gemiste kans en had terecht of onterecht nogal wat rancune. Geert Starink, de zoon van een van de dagboekschrijvers, zegt daarover in *Wijkkrant Klarendal 2015* nr. 5, dat het hem 'tot op de dag van vandaag [steekt] dat deze groep heldhaftige vrijwilligers nooit is gedecoreerd voor hun prachtige werk'. Zijn vader voelde zijn hele leven lang een verbittering door die situatie, zegt hij. Geert weet wel dat het de vrijwilligers van de Klarendalse hulppost er na de oorlog niet om te doen was een onderscheiding of eerbetoon te ontvangen, 'maar een stukje waardering en erkenning zouden ze zeker hebben gewaardeerd. Ik zou zo graag zien dat deze mensen de eer krijgen die hun toekomst en dat hun verhaal bewaard wordt voor de toekomstige generaties'. Als deze publicatie van de dagboeken daar iets aan kan bijdragen, is dat laatste doel in ieder geval bereikt.

Bij het schrijven van dit boek was het niet mijn bedoeling op een al dan niet 'wetenschappelijke' manier de geschiedenis van de Slag om Arnhem of de gebeurtenissen in en rond Kamp 't Schut in Ede te beschrijven, maar om me te focussen op deze groep hulpverleners en de individuele leden ervan en om hen zoveel mogelijk zelf aan het woord te laten.

Hans Feijten
Didam 2019

Operation Market Garden – de Slag om Arnhem

Na de landing van geallieerde grondtroepen in Normandië op 6 juni 1944 ('D-Day') trokken deze met succes op naar het noord-oosten van Frankrijk. Zo'n drie maanden later bereikten zij de grens met België en op zaterdag 16 september 1944 was de Belgisch-Nederlandse grens bereikt.

Om het nationaal-socialistische Duitsland van Adolf Hitler in het hart te kunnen treffen was echter een snelle doorstoot nodig, die het oversteken van de Rijn mogelijk maakte. Tussen Frankrijk en Duitsland was dat problematisch vanwege de moeilijk te veroveren Duitse versterkingen langs die rivier, de zogenaamde Siegfried-linie, die van Kleef tot aan Zwitserland liep.

Voor die snelle doorstoot werkten de geallieerden een stoutmoedig en – achteraf gezien – fataal plan

uit om in één beweging alle bruggen over rivieren en kanalen tot en met de Rijnbrug van Arnhem in handen te krijgen. Vandaaruit konden zij dan nog vóór de winter van 1944-1945 heel Nederland en België met belangrijke havens voor de aanvoer van goederen bevrijden en het Duitse Rijk binnenvallen met als de twee belangrijkste doelen: het Ruhrgebied, waar de Duitse wapenindustrie was gevestigd, en Berlijn, waar het machtscentrum zich bevond.

Deze hele operatie met als codenaam 'Market Garden' zou worden uitgevoerd door luchtlandingstroepen ('Market') en grondtroepen ('Garden') en werd in grote lijnen uitgevoerd door Amerikaanse, Britse, Canadese en Poolse legereenheden. In totaal ging het om negen bruggen, die zij bij voorkeur onbeschadigd moesten bezetten, zodat de troepenmacht in het bevrijde Frankrijk en België zonder veel moeite naar het noorden kon optrekken. Drie van die bruggen lagen over de drie grote rivieren van Nederland, de Maas, de Waal en de Rijn.

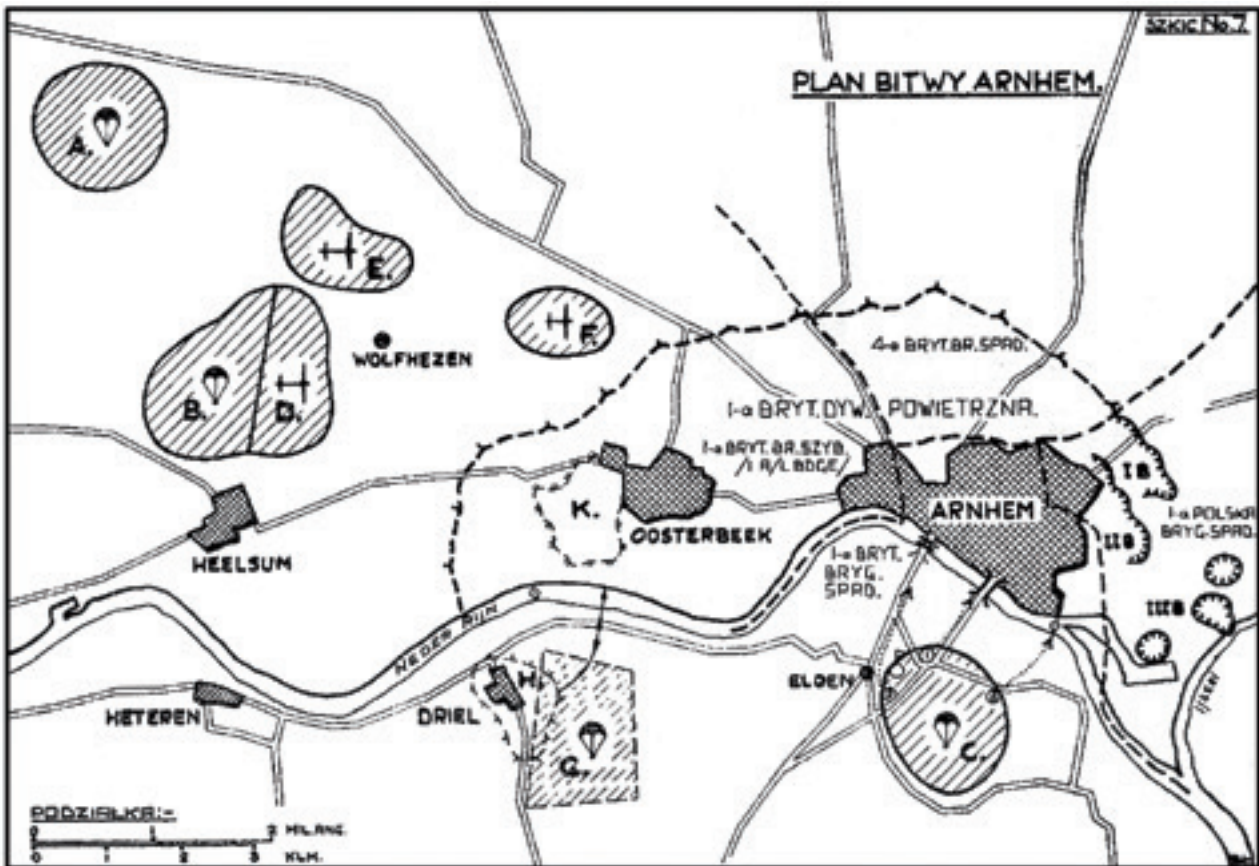
De negen bruggen zouden op hetzelfde moment worden ingenomen door lichtbepapende luchtlandingstroepen, twee Amerikaanse divisies tussen Eindhoven en Nijmegen en een Britse divisie bij Arnhem. Daarop moesten de zwaarder bewapende grondtroepen met grote snelheid vanuit het zuiden naar het noorden oprukken om de bruggen vast in handen te krijgen.

De aanval werd ingezet op zondag 17 september 1944, een mooie, zonnige dag, wat van cruciaal belang was voor de luchtlandingstroepen (parachutisten en zweefvliegtuigen met bevoorrading), onder commando van de Britse luitenant-generaal Frederick Browning (1896-1965). De opmars naar het noorden verliep met wisselend succes, maar de Waalbrug bij Nijmegen bleek door de Duitse weerstand vanuit het noorden voor de grondtroepen het eindstation te worden: de Amerikaanse troepen waren daardoor niet in staat de rivier over te steken in de richting van Arnhem, waar hun hulp van het grootste belang was.

Intussen was de Britse 1st Airborne Division bezig met de droppings bij Heelsum en Wolfheze en de Ginkelse Hei bij Ede, volgens velen veel te ver van het te veroveren object, de Rijnbrug van Arnhem (hemelsbreed 15 kilometer). Berichten van Nederlandse zijde over de aanwezigheid van twee Duitse SS-pantserdivisies in de regio werden door de Britse legerleiding genegeerd, evenals de luchtfoto's waarop de Duitse

De route van Operation 'Market Garden' (in Major-General R.E. Urquhart, *Arnhem*, London 1958).

De vier dropping- en landing-zones bij Arnhem van de Britse 1st Airborne Division onder commando van generaal-majoor Roy Urquhart (1901-1988) en twee ten zuiden van de Rijn van de Poolse Onafhankelijke Parachutisten Brigade onder commando van generaal-majoor Stanislaw Sosabowski (1892-1967). (Bron: S. Sosabowski, Najkrótszą drogą, Londyn 1957).

troepenbewegingen in de richting van Arnhem en Nijmegen zichtbaar waren. In de dagen na 17 september wisten de Duitsers onder bevel van SS-Obergruppenführer Wilhelm Bittrich en Generalfeldmarschall Walter Model te voorkomen dat wapens, munitie en proviand in handen kwamen van de Britse parachutisten.

Gebeurtenissen in en rond Arnhem

zondag 17 september 1944

Een aantal malen klinkt luchtalarm in de stad. Vanaf kwart voor elf in de morgen vallen geallieerde bommen op Alteveer, het Broek en Angerenstein en klinkt Duits afweergeschut. Tussen half twee en kwart voor twee vallen bommen op de Arnhemse binnenstad en op de wijk Klarendal met veel schade en slachtoffers tot gevolg. De bedoeling was Duitse kazernes te treffen, maar terwijl de Willemskazerne in de binnenstad volledig wordt vernield, blijft de Menno van Coehoornkazerne in Klarendal vrijwel onbeschadigd. Een Duitse SS-pantserdivisie wordt in de richting van Arnhem gedirigeerd, de andere naar Nijmegen. Bij Wolfheze en Heelsum worden 5.200 Britse parachu-

tisten gedropt. Het tweede bataljon van de Britse 1st Airborne Division onder commando van John Frost (1912-1993) bereikt de Rijnbrug. De zesduizend bewoners van Arnhem-Zuid raken geïsoleerd en kunnen geen kant meer op. Britse artsen bezetten het Sint-Elisabethsgasthuis aan de Utrechtseweg. In de week erná werken zij samen met Duitse en Nederlandse artsen om burgers en militairen te helpen. De NSB-burgemeester en -wethouders van Arnhem verlaten de stad.

maandag 18 september 1944

Boven de Ginkelse Hei bij Ede worden nog eens 1900 Britse parachutisten gedropt, van wie vele al snel sneuvelen. Sommige bereiken de binnenstad van Arnhem. John Frost versterkt zijn positie aan de noordzijde van de Rijnbrug, maar slaagt er niet in radiocontact met de andere bataljons te krijgen. Duits geschut vernielt de bebouwing bij de brug om een 'open terrein' te creëren. De Duitse pantserdivisie bij Nijmegen keert terug naar Arnhem en bezet de zuidkant van de brug. Poolse versterkingen kunnen wegens slecht weer niet uit Groot-Brittannië vertrekken.

Beschrijving van de dagboeken

De dagboekjes van Thijs Starink uit 1944 en 1945

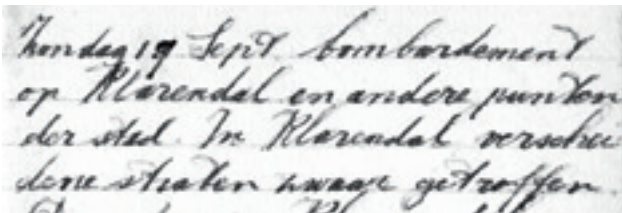
Het opengeklapte kapt van het derde notitieboekje van Thijs Starink.

Vermoedelijk heeft Thijs Starink al tijdens de evacuatieperiode in Velp (Gelderland) of anders in Kamp 't Schut in Ede of in Veenendaal vier identieke notitieboekjes gekocht met de afmetingen 9 x 16 centimeter en 14 millimeter dik. Drie daarvan heeft hij zelf gebruikt.

Het *eerste dagboekje* van Thijs Starink begint op zondag 17 september 1944 in Arnhem ('Opdat wij niet vergeten..') heeft hij er later met balpen in geschreven) en eindigt op dinsdag 2 januari 1945 in Ede.

Thijs Starink begint alles met potlood te schrijven, maar heeft dit later met inkt overgetrokken, toen hij zag dat de leesbaarheid niet erg groot was. Pas vanaf donderdag 28 december 1944 gaat hij direct met inkt schrijven.

Het is niet duidelijk, wanneer hij precies dat dagboekje is gaan bijhouden. Dat moet enige tijd na het begin van de Slag om Arnhem zijn geweest, want hij wist op dat moment niet precies meer op welke datum deze begon. Dat het op een zondag was, wist

Het begin van de eerste bladzijde van het eerste dagboekje van Thijs Starink.

hij nog wel. Hij schrijft dan ook stellig 'Zondag 10 Sept.' Wat er precies in potlood heeft gestaan, is niet meer te lezen, daar hij dat heeft weg gegumd. Toen hij er later achter kwam, dat hij een week te vroeg had gedateerd, heeft hij die '10' in '17' veranderd. Hij houdt deze aanvankelijke fout en de daaropvolgende verbeteringen vol tot en met maandag 25 september 1944, maar dan raakt hij de draad kwijt, waarschijnlijk omdat hij dan beseft dat 25 september de datum van evacuatie uit Arnhem was. De daaropvolgende dinsdag dateert hij namelijk eveneens met '25 Sept' en de daaropvolgende donderdag zelfs met '26 Sept'. Kennelijk heeft hij zich toen gerealiseerd, dat er niets meer van klopte en is hij doorgegaan met 'Vrijdag 22 Sept' en vanaf die datum gaat het weer goed.

De periode van het begin van de Slag om Arnhem (zondag 17 september 1944) tot en met de evacuatie datum (maandag 25 september 1944) besloeg in de realiteit in totaal negen dagen. In het dagboekje van Thijs Starink zijn dit er echter zestien. Om het overschot van zeven dagen kwijt te raken heeft hij een aantal 'rustige dagen' ingelast, waarvan tijdens de Slag om Arnhem weinig sprake geweest kan zijn. Verder heeft hij een aantal gebeurtenissen over twee verschillende dagen uitgesmeerd. Tenslotte deelt hij mee, dat de evacuatie voor sommige wijken in Arnhem een aantal dagen is uitgesteld, wat niet overeenkomt met de werkelijkheid, maar daarmee heeft hij opnieuw een aantal van die zeven extra dagen ingevuld. Een en ander maakt het wel lastig de juiste datering vast te stellen. Is het dagboekje daarmee onbetrouwbaar geworden? Dat is zo, als het juist om die datering gaat, maar de erin beschreven zaken kloppen ongetwijfeld wel. Hier is ervoor gekozen om de dagnotities van de Slag om Arnhem onder één datum te plaatsen, zodat af en toe twee verschillende dagen dezelfde datum hebben gekregen. Enigszins verwarrend kan dat wel zijn, maar het streven was om de dagboeken zo veel mogelijk in hun waarde te laten. Hieruit blijkt wel, dat Thijs Starink de noteringen over de periode van de Slag om Arnhem in dit eerste boekje pas naderhand heeft gemaakt. Vol van de opwindende en gevaarlijke gebeurtenissen kon hij zich de precieze data niet meer herinneren en meende dus dat zijn aanwezigheid tijdens de slag veel langer had geduurd dan negen dagen, een bekende fout, die velen zich uit eigen ervaring kunnen voorstellen.

Heel opvallend aan de manier van schrijven van Thijs Starink is, dat hij afgezien van de predikanten geen

Een rebus in de aantekeningen van Thijs Starink bij maandag 13 november 1944.

namen noemt. Hij heeft het enkel over 'twee zusters van onze post', 'vier van onze mannen' of 'mijn collega'. Waarom doet hij dit? Misschien wilde hij vermijden dat namen bekend zouden worden, indien de boekjes in verkeerde – Duitse – handen zouden vallen. Daar pleit echter tegen, dat hij ook na de bevrijding hiermee doorgaat. Was hij dit intussen zo gewend of was dit eigenlijk zijn gewone manier van schrijven? Had hij misschien ook niet veel vertrouwen in de Britse bevrijders of de mensen van de Binnenlandse Strijdkrachten in die chaotische dagen na de capitulatie, toen hij zag dat mensen uit Kamp 't Schut door hen gevankelijk werden afgevoerd?

In een enkel geval maakt hij gebruik van een rebus om te voorkomen dat de Organisation Todt gevaarlijke informatie uit zijn dagboek zou kunnen halen. Die rebus is echter nogal doorzichtig: 'Aangezien de O[rganisation] T[odt] elk oogenblik in ons k[an] kan komen, maken wij in de [zit] kamer een [luik] in de [vloer].' Via dat luik konden ze zich bij een eventuele inval in ieder geval tijdelijk 'onzichtbaar' maken. Ze

De dagboeknotities van Thijs Starink van donderdag 19 en vrijdag 20 oktober 1944 met latere doorhalingen.

hebben overigens van deze schuilgelegenheid gebruik gemaakt op maandag 4 december 1944, toen SS-ers het kamp naderden.

Verder heeft hij naderhand een aantal opmerkingen doorgestreept. Deze vond hij mogelijk niet terzake doend, zoals 'we hebben boodschappen gedaan in Ede'. Informatie over zijn gezondheid heeft hij eveneens op die manier verwijderd, bijvoorbeeld 'Ik moet smiddags het bed houden daar ik zeer pijnlijke keel heb'. Ook dingen die hij naderhand mogelijk onnodig achtte of te overdreven haalde hij uit zijn tekst, zoals bij het overkomen van een V1. In de nacht van zaterdag 16 op zondag 17 december 1944 schrijft hij bijvoorbeeld: 'Het is of die zoo het kamp in zal vliegen de spanning is geweldig, [want we denken dat we verloren zijn Maar] gelukkig gaat hij over' waarbij de tussen haken geplaatste woorden zijn doorgehaald en ook niet met inkt zijn overgetrokken.

Tenslotte betreft hij zich naderhand een enkele keer op foute informatie. Zo meende hij – en de andere ploeggenoten mogelijk ook – dat ze te maken kregen met het nieuwste Duitse wapen, de V2, terwijl het in werkelijkheid om de V1 ging. Ook dat streept hij zorgvuldig door. Kennelijk wilde hij de informatie die hij geeft, toespitsen op de echt belangrijke en ware zaken. Boodschappen doen, een pijnlijke keel en een zogenaamde V2 verdienen in die optiek geen plaats in zijn dagboek, zal hij hebben gemeend. Dacht hij daarbij al aan een eventuele publicatie van zijn teksten?

Dagboeknotitie van Thijs Starink van de nacht van vrijdag 15 op zaterdag 16 december 1944 over de zogenaamde 'V2'.

den en heb ze weg gevoerd. Er was een Jufvrouw die wou wat drinken en ik ging de kazerne binnen en die duitscher zei, er was geen water, maar ik zetten hem opzij en ging wat halen. Nadat alle verbonden en vervoerd waren, zijn wij op de post gebleven en heb daar de nacht doorgebracht. Die nacht was vreeselijk lang, maar er zijn geen gewonden meer binnengebracht.

(Ans Brugmans-Mekking)

17 Sept. Zondagmorgen naar de Kerk geweest. De hele morgen last van vliegtuigen. Om 11 uur werd het licht uitgeschakeld. De hele morgen luchtalarm. Toen om 12 uur de Kerk uitging, was het nog onveilig. Vlug naar huis gelopen. 's Middags mitraileursgeschut en een bombardement, 28 dode. Veel huizen vernield, veel gewonden en doodde. Tegen den avond evacuees uit de binnenstad ondergebracht in de IJsfabriek aan de Willemstraat. Een Juffrouw die flauwgevallen was geholpen. Vijf jongens zochten dekking bij de trap. De hele dag druk met gewonden te helpen.

Maandag 18 september 1944

(Thijs Starink 1944)

Maandag 18 Sept. Wacht op hulppost Klaren-

Tekening van Thijs Starink.

dalscheweg. Talrijke gewonden die op straat door granaatscherven getroffen werden en door mitrailleur aanvallen en door niet luisteren naar de bevelen der Duitsers om naar binnen te gaan door schoten of handgranaten werden getroffen geholpen. Gevechten in de stad en zware branden. Van 18 op 19 wacht hulppost. Komen niet uit de kleeren en rusten om beurten op de brancards. De lucht ziet bloedrood van de branden in de stad. De Klarendalseweg en de kapel zijn geheel verlicht. De nacht verloopt rustig.

(Thijs Starink 1985)

Maandag 18 September 1944. Aangezien we aan de Luchtbeschermingspost Agnietenstraat niet veel meer kunnen doen, ga ik naar de hulppost Willemstraat. Deze post is beter ingesteld op hulpverlening. Er zijn grote kisten verband aanwezig en kisten met medicijnen. Verder drie rijdende brancards en een aantal losse brancards. Ook zijn er petroleumvergassers voor noodverlichting en tal van andere gereedschappen. Aan de post zijn aanwezig dokter Stuurman en de vrijwilligers den Heer en Mevrouw Brugmans, den Heer en Mevrouw Venneman, Mevrouw Corry van Beersum, Mevrouw Annie Lemstra, Mevrouw Toos Oostdam en een verpleegster Cadja (achternaam mij onbekend). In de loop van de morgen komen ook broeder en zuster De Wit en J.W. Bosch, zoon van dokter Bosch. In de lokalen liggen talrijke gewonden. In een lokaal achter in de school liggen de doden. Een transportcolonne van het Rode Kruis zou deze mensen komen ophalen, maar ze kwamen niet. In de binnenstad wordt zwaar geschoten en stijgen grote rookwolken op. Er zijn veel vliegtuigen in de lucht en telkens klinkt het ratelen van de boordwapens met daar tussendoor de harde knallen van het Duitse luchtdoelgeschut. Op straat is het levensgevaarlijk. Er komen nu ook vluchtelingen uit de binnenstad aan. Van hen horen wij dat de Engelsen bij de brug zitten en dat hevig wordt gevochten en dat er verscheidene huizen in brand staan. De meesten moesten vluchten door vlammen en een regen van kogels met achterlating van alles. Op de Klarendalseweg liggen twee mensen op straat die door granaatscherven zijn getroffen. Ik heb ze met Brugmans, Venneman en zuster Oostdam naar de post gedragen. Tussen de middag ga ik even naar huis om een boterham te eten. Er klinkt een zwaar gedreun en in het Westen zie ik een stroom van vliegtuigen. Vanuit het raam op de bovenverdieping zien [we] honderden parachutisten dalen. De lucht [is] vol van groene, rode, blauwe, gele en witte parachut's. Het is een schitterend schouwspel. Maar het Duitse lucht-

Arnhem, Utrechtseweg. Schilderij van Thijs Starink.

doelgeschut begint hevig te vuren en [ik] zie vliegtuigen vallen. Ik ga weer vlug naar de post terug. De stroom vluchtelingen begint groter te worden. Door zuster Cor en Willem Bosch zijn enkele gewonden binnengebracht. Er zijn nog steeds geen auto's van de Transportcolonne gekomen om de gewonden op te halen. De vluchtelingenstroom wordt nu zo groot, dat we besluiten de bijzondere school aan de Klarendalseweg in te richten als opvangcentrum, maar eerst moeten we hem schoonmaken en opruimen. Met z'n allen maken we met bezems, dweilen en lysol schoon. Het was wel hard nodig, want er hadden Duitsers in gezeten. We hebben al gauw ruim 200 mensen ondergebracht. De centrale keuken in de Agnietenstraat zorgt voor eten, maar er waren geen borden, lepels en vorken. We zijn toen de omliggende straten in gegaan en [hebben] aan de huizen aangebeld of de bewoners het een of ander over hadden. Er werd spontaan gegeven. Binnen het uur hadden we een overvloed aan borden, vorken, lepels, messen, zelfs schalen en pannen. Bij een groenteboer kregen we zelfs twee mud aardappelen. Dokter Bosch is inmiddels ook op de post aangekomen. We brengen

de nacht op de post door. De lucht is bloedrood van de enorme branden die in de binnenstad woeden. De Klarendalseweg is geheel verlicht van de weerschijn. We proberen op brancards wat te slapen.

(Ans Brugmans-Mekking)

18 Sept. Gevechten op de brug, gewonden weggehaald uit de huizen en kelders aan de Rijnkade. Tommys op het Velperplein [bij] Pax¹, gewonden weggehaald op de Mark. 'S middags jassen gewasschen voor de zusters in de school aan de Willemstraat. 'S avonds zeven mensen in huis gehad om de nacht door te brengen. Veel vliegtuigen kwamen over. Met een kaars op de trap gezeten.

Dinsdag 19 september 1944

(Thijs Starink 1944)

Dinsdag 12 19 Sept. Zware gevechten in de stad. Er klinkt zwaar geschutvuur. Enige gewonden geholpen.

¹ Pax was een hotel-restaurant aan het Velperplein, dat in de jaren '50 is gesloopt.

voor een dame wiens man zwaar ziek in Veenendaal lag. Van 7 op 8 rustige nacht.

(Thijs Starink 1985)

Dinsdag 7 November 1944. Er moet een bericht gebracht worden aan een Mevrouw in Nunspeet, dat haar man ernstig ziek in een ziekenhuis in Veenendaal ligt. Toos en ik gaan er op de fiets naar toe. We gaan om 8 uur weg. Bij de Driesprong in Ede worden we aangehouden door twee landwachters die onze papieren moeten zien. Dan mogen we verder. Om half 10 zijn we in Harskamp. Daar moeten we even stoppen, omdat vliegtuigen de weg onder vuur nemen. Er is daar nogal veel Duits verkeer. Om 10 over 12 uur zijn we in Nunspeet. We moeten aan de Elspeterweg zijn. In haar woning en nog een paar anderen liggen echter Duitse soldaten. Na veel vragen worden we naar een schoenmaker gestuurd wiens zoon verkering heeft [met] de dochter van die mevrouw. Deze verteld ons dat ze in Vierhouten zit en gaat met ons mee. Om 10 voor 2 zijn we in Vierhouten waar we aan haar vertellen dat [ze] zo spoedig als het kan naar Veenendaal moet komen. Om half 3 gaan we terug. In de buurt van Stroe begint het te regenen en begint het al donker te worden. Het wordt steeds slechter. Als we bij de Driesprong zijn is het zo donker en slecht dat we haast niets zien en

Jan Willem Bosch. Tekening van Thijs Starink.

maar gaan lopen. Om half 8 komen we in het kamp aan, doornat en steenkoud. In het kamp horen we dat Frans en Willem Bosch in Ede gepakt zijn. Corrie heeft in Ede informatie ingewonnen en daar gehoord dat ze naar Mooiland zouden gaan voor graafwerkzaamheden.

(Ans Brugmans-Mekking)

7 Nov. Weer last van bommen op de spoorlijn. Veel vliegtuigen in de lucht.

Woensdag 8 november 1944

(Thijs Starink 1944)

Woensdag 8 Nov. Om 8 uur s'morgens vertrokken we naar Nunspeet. Als we net in Ede zijn wordt er dicht bij ons uit de lucht gebombardeerd en gemittraileerd. We komen er gelukkig goed door. Om 10 voor 9 zijn we in Wekerom. Om half 10 paseeren we de Harskamp. Even voorbij de Harskamp komen formaties Amerikaanse jagers over die de rijksweg hevig mittralleeren. Om 10 voor 10 zijn we in Stroe en om half 11 in Garderen. Om 11 uur in Uddel en om 5 voor half 12 Elspeet. Om 10 over 12 komen we in Nunspeet aan. We moeten aan de Elspeeterweg zijn. De dame die we moeten hebben, is daar echter niet meer daar die huizen door de Duitsers bezet zijn. Na veel vragen worden we naar een schoenmaker gestuurd in Nunspeet, waar die dame veel kwam. Als we die opgezocht hebben blijkt het, dat de dame zich niet meer in Nunspeet bevindt, maar in Vierhouten. Toevallig is hier een zoon van die schoenmaker verloofd met een dochter van die dame en die zal met ons mee gaan naar Vierhouten. We eten eerst brood en vertrekken dan. Om 10 voor 2 zijn we in Vierhouten, waar we het bericht overhandigen en de dame meenemen naar Nunspeet. Van daaruit zal ze dan met een auto naar Veenendaal gebracht worden. Om half 3 vertrekken wij weer uit Nunspeet. Als we net weg zijn, wordt het station waar we net langs zijn hevig uit de lucht gemittraileerd. Als we in Uddel aankomen, begint het te regenen. Het weer wordt steeds slechter en als we in Stroe zijn, zijn we doornat. Het begint intussen al vrij donker te worden en als we op de Driesprong zijn bij Ede is het aardedonker en kunnen we niet meer fietsen. Het is kwart voor 7 en we lopen nu maar naar het Kamp. Het water sopt ons in de schoenen. De weg is een modderpoel. Om half 8 komen we in ons Kamp aan, doornat en steenkoud. Nadat we ons verkleed en gegeten hebben, gaan we gauw naar bed. We horen dat

dien dag alle Roode Kruis bewijzen door de O.T. ongeldig zijn verklaard en dat verschillende Roode Kruisposten zijn opgevorderd om graafwerk te verrichten. Ook twee van onze mannen zijn aangehouden en de persoonsbewijzen afgenomen. Mensen moeten zich de volgende dag om 7 uur in Ede melden. Van 8 op 9 rustige nacht.

(Thijs Starink 1985)

Woensdag 8 November 1944. Er gaan geruchten dat er Rode Kruisposten door de Duitsers zijn opgeheven.

(Ans Brugmans-Mekking)

8 Nov. 's middags gezellig muziek. Ko heeft melk gehaald. Heel de dag vliegtuigen in de lucht. De Rode Kruispost bestaat uit: de fam. Brugmans, fam. De Wit, fam. Van Beersum, fam. Heuting, Thijs Starink, Toosje Oostdam, Corrie van Beersum, Frans Onnekink, Maarte van Zanten, Harry Frieling, Jan Willem Bosch. Naar Bennekom geweest. Gewonden verbonden langs de weg. Naar De Klomp geweest.

Donderdag 9 november 1944

(Thijs Starink 1944)

Donderdag 9 Nov. Onze twee mannen melden zich bij de O.T. Het weer is slecht. Om 12 uur komen plotseling onze twee mannen terug. Ze komen door het achterraam binnen. Ze hebben de vlucht genomen. Ze hebben van 7 uur tot 11 uur in de regen moeten staan. Ze zouden veertien dagen weg moeten om stellingen te maken bij Mooiland te midden van voortdurend artillerievuur. Als we net aan het eten zijn, komt de postbode met een kaart met een bevel erop, dat weer een van onze mannen zich moet melden de volgende morgen 7 uur met medebrenging van schop, bijl en zaag. Twee van onze zusters gaan nu naar Ede om te hooren aan het Polietiebureau, hoe de zaak in elkaar zit. Ze krijgen bericht, dat onze mannen zich niet meer op straat moeten vertoonen en de witte overal uit moeten doen en de Roode Kruisbanden af. Ook de derde persoon die opgeroepen is, meld zich niet. Aangezien er twee van onze mensen gevlucht zijn, durven de mannen niet in het kamp te slapen, daar we bang zijn, dat ze van de O.T. in het kamp zullen komen en dan zijn alle mannen er bij. We gaan alle bij verschillende boeren in de omtrek slapen. We gaan s'avonds om half 9 met twee man naar een boer, waar we op de hooizolder kunnen slapen. Het is stikdonker als we gaan in zeer slecht weer. We kunnen haast de weg niet vinden en moeten goed uitkijken, omdat er overal sloten zijn. We komen ech-

ter goed aan en kruipen lekker in 't hooi. Van 9 op 10 rustige nacht. We slapen lekker in 't hooi.

(Thijs Starink 1985)

Donderdag 9 November 1944. Rustige dag en erg slecht weer.

(Ans Brugmans-Mekking)

9 Nov. 's Morgens last van bommen en mitrailleurs. Bommen bij De Klomp gevallen. Twaalf bommen vielen vlak bij het kamp. Drie vielen bij Van Roekel in de wei. Niets kapot en geen gewonden. 'S nachts bij boer Van Roekel geslapen met Jan Willem Bosch in de koeienstal.

Vrijdag 10 november 1944

(Thijs Starink 1944)

Vrijdag 10 Nov. We komen s'morgens alle weer in 't kamp terug. Er is gelukkig niets gebeurt. Tegen de avond komen zes Amerikaanse vliegtuigen over. Na gecirkeld te hebben laten ze de bommen vallen. De bommen zeilen over ons kamp heen. Een ervan slaat vlak bij het kamp in en raakt een gedeelte van een boerderij. We rukken meteen uit. De deel en de stallen zijn gedeeltelijk ingestort. Het is een groot wonder, dat er geen mens getroffen is, want op de deel waren juist evacuees ondergebracht. Een kind en een vrouw zaten onder het puin, maar hadden geen schram. Een varken zat onder het puin met drie gebroken poten en een varken lag in de bomtrechter met een gebroken poot. De koeien waren ook gespaard gebleven. Van 10 op 11. Vier van onze mannen slapen weer bij de boeren. De rest blijft in het kamp. De nacht verloopt rustig.

(Thijs Starink 1985)

Vrijdag 10 November 1944. Er worden overal mannen opgepakt. We houden ons die dag maar schuil en slapen die nacht bij verschillende boeren. Het regent nog steeds.

(Ans Brugmans-Mekking)

10 Nov. Naar Renswoude geweest met Corrie en geslaagd.

Zaterdag 11 november 1944

(Thijs Starink 1944)

Zaterdag 11 Nov. Er zijn veel vliegtuigen in de lucht. In de verte vallen steeds bommen en er wordt steeds gemitrailleerd. s'Middags brengt de post weer een

(1) De brief werd geschreven in Kamp 't Schut of Werkkamp 't Schut te Ede, een aantal gemeentelijke barakken (bestemd voor asocialen?), gelegen aan de weg die vanuit Ede langs de spoorlijn richting Veenendaal gaat en die thans Schuttersweg heet. In kamp 't Schut was ondergebracht de groep, die oorspronkelijk was één van de gemeentelijke transportcolonnen (post Klarendal) van de geneeskundige dienst die resorteerde onder de luchtbeschermingsdienst Arnhem.

(2) Frans duidt op mijn ontsnapping op 21 december 1944 van de plek waar een groep schanswerkers uit Mooi-Land een aantal vrachtwagens moest camoufleren (vermoedelijk t.b.v. het von Rundstedt-offensief). Ik kende de plek: twee boerderijtjes "Grijsoord" gelegen op het denkbeeldig verlengde van de Koningsweg in westelijke richting; ongeveer pal ten westen van het huidige terrein van 's Konings Jagt. Ik had daar vroeger wel met mijn ouders gewandeld en ik herinner mij dat mijn vader mij vertelde dat Grijsoord behoorde aan de freules van Verschuer, die woonden aan de Jansbuitensingel te Arnhem. Ik wist dat, als je van hier naar het noorden liep, de macadamweg, een mooie laan met aan beide zijden [een] dubbele bomenrij, vanzelf overging in de Harderwijkerweg, met aan je rechterhand het hek van het Nationale Park de Hoge Veluwe. En ik wist of vermoedde dat er langs de weg één-mansgaten waren. Ik wist óók dat het Diaconessenhuis uit Arnhem onderkomen had gevonden in het Kröller-Müller museum.

(3) Die bewuste dag, circa 12.00 uur, heb ik afscheid genomen van Frans. We begrepen dat het te gevaarlijk zou zijn, beiden tegelijk te ontsnappen. Frans kende de omgeving niet en vond het nogal riskant. Niettemin aarzelde hij geen enkel moment mij te laten gaan. We voelden beide dat de groep óók een risico liep vanwege eventuele represailles. Nauwelijks was mijn tocht in noordelijke richting begonnen, of ik kwam plotseling op enige afstand te staan tegenover een figuur met een pet op. Ik dacht dat het een militair was en dat mijn laatste uur was geslagen. Zijn blik ontvluchten was te gevaarlijk, dus, ik erop af, om met een stalen gezicht (ik moet doodsbлек geweest zijn) hem te vragen of hij soms mijn linkerwant had gevonden, die ik hier ergens moest hebben verloren.... Het bleek een schipperspet te zijn en de man eronder een evacué die door honger gedreven hoopte dat de moffen daar naar elders (Ardennen?) waren afgereisd en misschien wel aardappels hadden achtergelaten. Ik gaf hem duidelijk te verstaan dat zijn hoop ijdel zou blijken te zijn en dat hij er goed aan deed uit de buurt te blijven, omdat hij midden in dit Sperr-gebied zo maar doodgeschoten

kon worden... of in mijn plaats zou worden meegenomen naar Mooi-Land.

Op mijn verdere vlucht in noordelijke richting heb ik tweemaal dankbaar gebruik gemaakt van de één-mansgaten die op regelmatige afstanden langs de weg voorkwamen; naar ik mij herinner éénmaal voor een personenauto en éénmaal voor een vrachtwagen met soldaten, maar eigenlijk kan ik mij dat niet herinneren, omdat ik veel te bang was maar iets van mijn hoofd boven het heilzame gat te laten uitsteken. In het dorp Otterloo aangekomen liep ik regelrecht in de armen van mijn onderduik-moeder, mevrouw Charbon. Bij de Charbons ben ik enige tijd ondergedoken geweest. Dr. Charbon was chirurg uit Arnhem en was thans geneesheer-directeur van het Diaconessenhuis in het museum. Ik mocht die nacht in de operatiezaal slapen. De volgende dag bereikte ik Eerbeek waar mijn hele familie geëvacueerd was. Wat was mijn moeder blij! Het was 22 december 1944.

(4) Onlangs vertelde Frans mij, dat al in Grijsoord op het appèl vóór de terugtocht naar Mooi-Land, geconstateerd werd dat één persoon ontbrak. Frans heeft toen de begeleidende soldaten duidelijk gemaakt, dat ik zojuist al vooruitgelopen was richting Mooi-Land. Met andere woorden: laat ons nu maar snel afmarcheren! - "soldaten waren weg"... vermoedelijk richting Arnhem.

(5) Zondag 24 december 1944.

(6) Zowel Frans als ik zijn begin november in Ede opgepakt.

(7) "het kamp", bedoeld wordt: het Kamp 't Schut te Ede

(8) dinsdag 26 december 1944 – woensdag 27 december 1944

(9) De etenswagen die dagelijks soep in melkbussen vervoerde van een soort gaarkeuken aan de Veen derweg te Ede naar het kamp Mooi-Land

(10) Corry van Beersum behoorde, evenals Frans en ik, tot de Arnhemse groep die in kamp 't Schut geëvacueerd was.

(11) Broeder De Wit en zijn vrouw, zuster De Wit, behoorden ook tot de groep. De broeder was volgens ongeschreven regels hoofd van de groep.

Zaterdag 27 januari 1945

(Thijs Starink 1945)

Zaterdag 27 Jan. Rustige dag. Van 27 op 28. Rustige nacht. In de morgenuren komen twee V1 bommen over.

(Thijs Starink 1985)

Zaterdag 27 Januari 1945. Rustige dag. Veel sneeuw gevallen.

(Toos Oostdam)

Zaterdag 27 Jan. 1945. 'S morgens tot 11 uur op bed gebleven, omdat ik zoo'n pijn in de voeten had. Verder een rustige dag. Het is nu 9 uur en ga lekker naar bed.

(Ans Brugmans-Mekking)

27 Jan. Weer flink gesneeuwd. Het ligt erg hoog. In bed gebleven. Later met Lies naar Van Roekel geweest. Harrij en Annie zijn naar Apeldoorn en Laag Soeren. Nellij is teruggekomen, omdat ze was gevallen.

Zondag 28 januari 1945

(Thijs Starink 1945)

Zondag 28 Jan. Rustige dag. In de middag komt een grote groep vier-motorige Amerikaanse bommenwerpers over. Er komen deze dag veertien V1 bommen over. We hebben deze dag geen kerkdienst gehad, aangezien er geen dominee gekomen is. Van 28 op 29. Rustige nacht.

(Thijs Starink 1985)

Zondag 28 Januari 1945. Er komt een grote formatie vier-motorige bommenwerpers over. Er is geen kerkdienst, want er is geen dominee gekomen. s'Middags hebben we samen monopoliespel gespeeld. Er zijn veertien V1 bommen overgekomen.

(Toos Oostdam)

Zondag 28. Jan. 1945. Een hele rustige dag en geen kerkdienst gehad, wat helemaal niet prettig is.

(Ans Brugmans-Mekking)

28 Jan: Het is Zondag. Er ligt nog sneeuw. Geen kerkdienst vandaag. Veel last van V l's.

Maandag 29 januari 1945

(Thijs Starink 1945)

Maandag 29 Jan. Rustige dag. s'Avonds komen eenige vliegtuigen over. Later op de avond worden vier bommen in de richting van De Klomp geworpen. Van 29 op 30. Er zijn de heele nacht vliegtuigen in de lucht. In de richting van Wageningen klinkt artillerievuur. Er komen drie V1 bommen over, waarvan er twee in de omtrek ontploffen.

(Thijs Starink 1985)

Maandag 29 Januari 1945. Pa Van Beersum, Tin, Maarten en ik hebben vandaag het meegebrachte hout gezaagd en gehakt. We kunnen weer even stoken. Verder geen bijzonders. s'Nachts zijn er veel vliegtuigen in de lucht en in de verte klinkt weer artillerievuur.

(Toos Oostdam)

Maandag 29 Jan. 1945. Ook een rustige dag.

(Ans Brugmans-Mekking)

29 Jan. Een kennis van Frans heeft bij ons gegeten en bij Jut geslapen. Hij was op doortocht van Eerbeek naar Driebergen.

Dinsdag 30 januari 1945

(Thijs Starink 1945)

Dinsdag 30 Jan. Er komen deze dag veertien V1 bommen over, waarvan er vijf ontploffen in de richting van Renen. Van 30 op 31. Rustige nacht.

Ongedateerd. Een barak van Kamp 't Schut. Een bijna unieke foto, aangezien er slechts twee foto's van het Kamp bestaan, die dan ook nog eens na de oorlog zijn gemaakt.

was Ds. Leman die de dienst leiden. Er werd gezongen Psalm 15: vers 1. gelezen Psalm: 125. en na de preek [en] gebed is er gezongen Psalm 126: 1 + 2 en na de dankzegging is er het Wilhelmus gezongen, het eerste en zesde vers. Het gebeurde staande natuurlijk en ik heb extra op het voetenbankje gestaan om beter uit [te] komen. Het is iets om nooit te vergeten. Thijs en ik zijn nog over de grote weg terug gekomen. Thijs haalde zijn hartje op met al die grote tanks en andere dingen van de geallieerde. Alles is even solide. Toen wij terugkwamen speelde Jufvrouw Van Beersum op, dat het Rode Kruis er allemaal uit was, want bij het bakhuis van Van Roekel waren granaten gevallen en eisten een doden en twee gewonden. Wij doen dat ook niet meer, want het is weekend. Er waren ondergronds met een Engelschman op het kamp om te zien wie met moffen omgang hebben gehad. Ze waren ook bij ons op de kamer gekomen om Cor op te halen. Het hele huishouden van Van Beersum is in de war door de rommel waar zij zich nu opgehouden hebben. Er is ook een Engelschman komen vertellen, dat de menschen niet op straat mogen na donker, want er word verwacht dat [bij] het Veen vannacht hevig gevochten zal worden.

(Ans Brugmans-Mekking)

19 April: Vanmorgen moesten wij ons allen melden voor het Rode Kruis in Ede. In Ede sloegen twee granaten in die terug werden geschoten door de Duitsers in Veenendaal. 'S middags naar de kerk in Ede geweest voor de dankdienst van de Vrede die in Ede heerste. Wij moesten weer dwars door de linie heen, welke levensgevaarlijk was. Aan het einde werd het Wilhelmus uit volle borst gezongen, welke wij allen huilende zongen, omdat het naar vijf jaar ons geweldig ontroerde. Plotseling werden wij weggeroepen, omdat er granaten vlak bij ons kamp waren ingeslagen van de SS die nog in Veenendaal vocht. Direct kregen wij een fiets bij een bakker en toen er gauw naartoe. Er waren een doden en twee gewonden. Ko en Maarten hebben hun verbonden en vervoerd. Het

was daar levensgevaarlijk waar het gebeurt was. Toen het slachtoffer weggebracht op de brancar. De broeder en zuster De Wit hebben toen de laatste eer gedaan. 'S nachts weer in de schuilkelder gezeten, omdat het geschut geweldig was. Wij waren vanaf Dinsdag niet meer uit de kelder geweest en voelde ons vies.

(Tekst van een radio-nieuwsuitzending van 19 april 1945 om 11.45u en 12.00u)

Donderdag 19 April 1945. 11.45 en 12.00 uur. NEDERLAND: Minder dan 30 km van Amsterdam. Op de Veluwe na Barneveld en Voorthuizen nu ook Ede bevrijd. Putten gepasseerd. Tussen Harderwijk en Nijkerk de kust van de Zuiderzee bereikt. De strijd in Groningen en Friesland loopt ten einde.

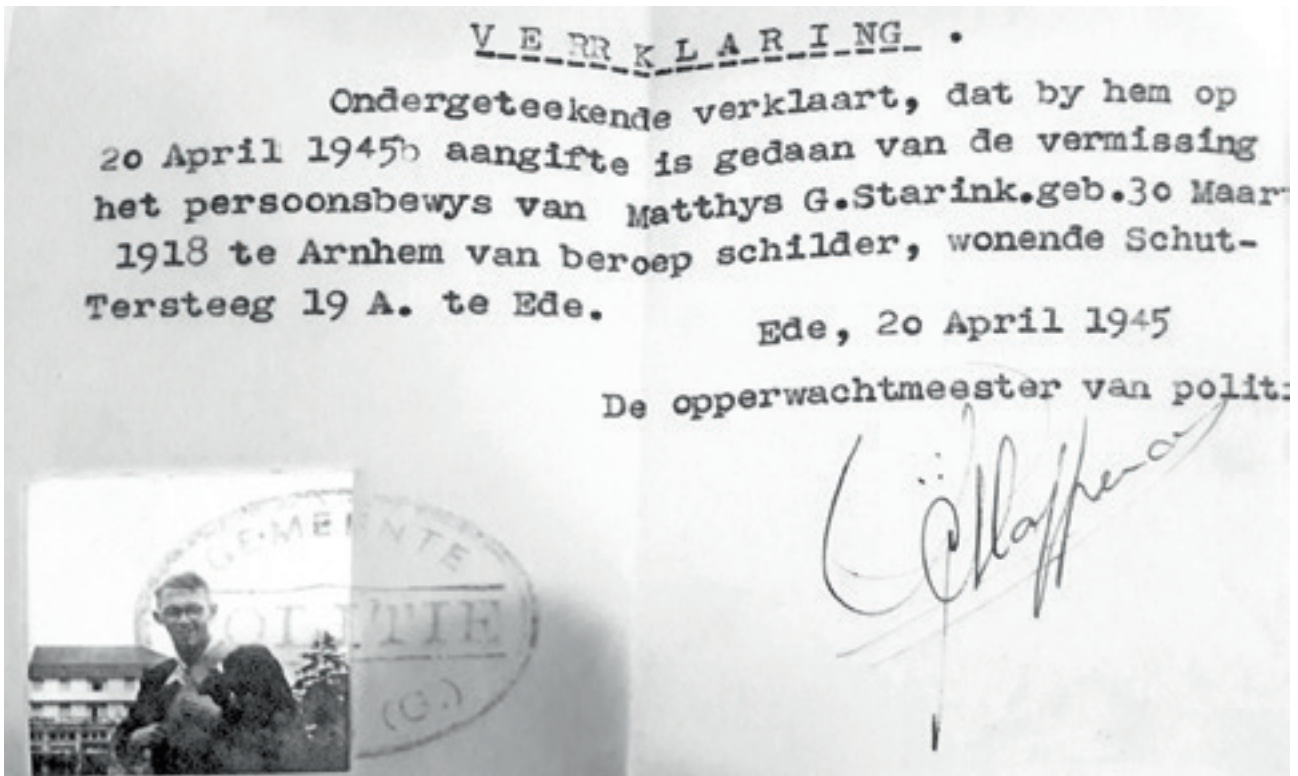
Vrijdag 20 april 1945

(Thijs Starink 1945)

Vrijdag 20 April. Er zijn veel jagers in de lucht de heele dag. Men kan Ede zonder persoonsbewijs niet meer in. Aangezien ik geen persoonsbewijs heb, ga ik me melden bij de wachtpost die voor Ede staat. Deze laat me op vertoon van stamkaart door en zegt, dat ik op het politieburo een bewijs kan krijgen. s'-Middag ga ik naar het politieburo. Hier krijg ik een bewijs, als dat ik aangifte heb gedaan van vermissing van mijn persoonsbewijs. Toevallig komt er net een man binnen, die ook een bewijs al had. Deze verteld dat hij met dit bewijs nog niet door gelaten werd. Er moest een foto op zitten. De man had een pasfoto en deze werd erop geplakt met een stempel (half op de foto en het bewijs). Toevalig bezat ik nog een foto uit de vacantie van een paar jaar geleden. Ik vroeg of ik deze uit mocht knippen. De agent vond dat goed en deze werd erin geplakt. De dag verloopt rustig tot de avond. Om half 9 komt bericht van de Engelsen, dat de heele Schuttersteeg moet evacueeren, als er bericht komt. We moeten alles vast inpakken. Een koerier zal bericht brengen of we weg moeten, ja of neen. We moeten alles haastig doen. We pakken het

Maarschalk Koniew vordert over de Neisse naar Finsterwalde. Naar Brünn nog 70 km. Mistelbach aan de spoorweg van Weenen naar Brünn veroverd. Op Samland 8700 gevangenen. Op de Oostzee verscheidene schepen tot zinken gebracht. (Alie: Het 8e Er leger is gevorderd tot op minder dan 25 km van Ferrara. Het 8e en het 5e Er leger naderen Boylogna. Verre Oosten: Am zijn geland op Z Mindanao en hebben reeds een brh van 60 km breed. NEDERLAND: Minder dan 30 km van Amsterdam. Op de Veluwe na Barneveld en Voorthuizen nu ook Ede bevrijd. Putten gepasseerd. Tussen Harderwijk en Nijkerk de kust van de Zuiderzee bereikt. De strijd in Groningen en Friesland loopt ten einde.

Origineel van het bericht van een radio-nieuwsuitzending van 19 april 1945.

Het bewijs van vermissing van het persoonsbewijs van Thijs Starink met de vakantiefoto erop. Het bewijs was hij bij zijn detenering in Veenendaal en Elspeet kwijt geraakt.

hoognoodige op de brancards. We kunnen lang niet alles opladen. We nemen daarom alleen de kleeren, beddegoed en wat levensmiddellen mee. We pakken alles goed op. Om kwart over 11 is [er] nog geen bericht, dat we weg moeten. Regt tegenover ons op de Rijksweg wordt een groote boerderij in de brand geschoten door duitse atillerie. s'Middags staan in de richting van De Klomp verschillende huizen in brand. Van 20 op 21. We slapen gekleed op bed. De meeste slapen weer in de schuilkelder. We houden om beurten met drie man de wacht. Om 12 uur begint de zware Engelse artillerie op Veenendaal te vuren. Met een zwaar gebrom suizen de granaten over ons kamp. Telkens slaan drie projectielen met een donderend geweld in. Tegen 3 uur hooren we ook mittraleurgeratel op de weg voor ons kamp en ook hooren we tankgeschut.

(Thijs Starink 1985)

Vrijdag 20 April 1945. Men kan Ede zonder persoonsbewijs niet meer in. Er zijn veel vliegtuigen in de lucht. Om half 9 s'avonds komt er bericht van de Engelsen dat er kans is dat het kamp en de Schuttersteeg moet evacuëren. Alles moet worden ingepakt en klaarstaan, dat we zo wegkunnen. Een nader bericht hierover zal volgen. We beginnen meteen al het nodige in te pakken op de brancards. Om 11 uur s'avond begint

de artillerie weer te vuren. Een grote boerderij wordt in brand geschoten. Ook bij De Klomp zijn branden. We brengen de nacht in de schuilkelder door.

(Toos Oostdam)

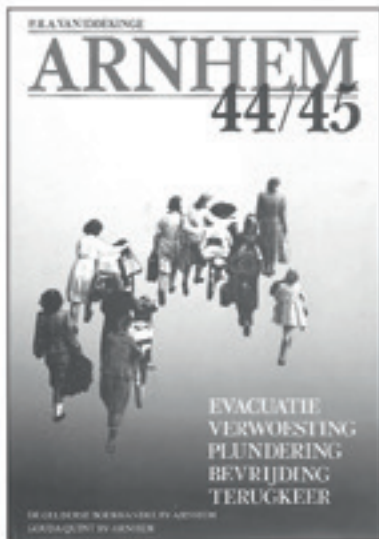
Vrijdag 20 April 1945. Gisterenavond is Thijs, Van Beersum, Maarten en ik tot half 12 opgebleven, maar er gebeurde niets en zijn wij gekleed naar bed gegaan. Behalve Broeder en Zuster zijn ze alle naar de schuilkelder gegaan, maar de nacht is heel rustig verlopen. Vanmorgen ben ik pas om half 9 opgestaan. Na het ontbijt is Moeke weggegaan. Ze zei naar de Enka. Eerst is Van Beersum met Rietje weg geweest, maar die zijn weer teruggekomen. Moeke kwam even later weer terug om met de fiets weer weg te gaan. Het zal mij verwonderen hoe of dat afloop met die moffensooi van hun. Vader Van Beersum is de beste van allemaal. Ik ben even bij Annie Jut geweest en heb haar een oranje vlaggetje en een lampion gebracht. In die tusschentijd spreekt Thijs met Maarten af, dat zij naar Ede gaan voor een persoonbewijs te halen. Ik vond het niets aardig dat ik niet mee mocht. Om half een waren zij weer terug. 's Middags na het eten ben ik met Thijs op de fiets naar Ede gegaan om op het polietiebureau een persoonbewijs te halen. Gelukkig had ik nog een foto van hem bij mij en die hebben zij op het bewijs gedaan. Nu kan hij er overal

Arnhemers treffen voorbereidingen tot evacuatie uit de stad na de Slag om Arnhem. Een Rode-Kruis-helper draagt een Engelse parachutistenhelm, september 1944. (Foto: Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie).

Evacuatie van burgers uit Arnhem. Drie mannen begeven zich met een handkar met bezittingen over het Velperplein. Op de achtergrond de muziektent, 19 september 1944. (Foto: Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie).

Begin jaren '80 verschenen diverse boeken die te maken hadden met de Slag om Arnhem.

Reacties van de groep op publicaties over de Slag om Arnhem

In de eerste helft van de jaren '80 verscheen een aantal boeken die te maken hadden met de Duitse bezetting en met name ook met de Slag om Arnhem en de nasleep daarvan. In 1981 verscheen 'Arnhem 44/45: evacuatie, verwoesting, plundering, bevrijding, terugkeer' van P.R.A. van Iddekinge en in 1984 'Huize Mooi-Land in herfst en winter '44-'45, "Lager Scharnhorst I"' van dr. H.J. Leloux en 'De zwarte herfst, Arnhem 1944, De worsteling van mensen in oorlogstijd, Authentiek relaas van ooggetuigen' van C.A. Dekkers en L.P.J. Vroemen (de tweede druk verscheen in 1989).

Jan Willem Bosch en Frans Onnekink, die samen in de periode november tot december 1944 door de Duitsers gedwongen waren als 'Sanitäter' te werken in Huize Mooi-Land in Doorwerth, waren kennelijk op de hoogte van het verschijnen van het boek van dr. H.J. Leloux, want zij hebben hem rond 1985 in zijn woning in Oosterbeek bezocht. 'Met de heer F.C. Onnekink (Frans), thans 71 jaar, bezocht ik onlangs Dr. Leloux. Wij konden hem een en ander over onze wederwaardigheden uitleggen, o.a. dat de rol van sanitäter, zoals beschreven in het boekje "Huize Mooi-Land in herfst en winter '44-'45" is gespeeld door Frans in de linkervleugel van het gebouw, en door Jan Willem in de rechternleugel. Wij hadden deze rol niet kunnen spelen, als niet de Post Klarendal, die geëvacueerd was in Ede, dit mogelijk had gemaakt door het sturen van verbandmiddelen en medicijnen. Leloux vestigde mijn aandacht op van Iddekinge, Arn-

hem 44/45. Ik heb dit boek prompt besteld en vervolgens minstens drie keer ademloos uitgelezen.' (*Brief van woensdag 10 juli 1985 van J.W. Bosch aan de gemeentearchivaris van Arnhem*).

Het is niet duidelijk of Jan Willem Bosch in de gaten had dat die gemeentearchivaris dezelfde was als (plaatsvervangend) gemeentearchivaris Piet van Iddekinge. In deze brief trekt hij namelijk nogal fel van leer tegen de schrijver van 'Arnhem 44/45' en dat zal hij blijven doen tot 1989. Daarna is daar niets meer over te vinden. In een negental punten zet hij uiteen wat er volgens hem niet deugt aan dit boek, wat er allemaal fout is aan het Rode Kruis en wat er wél deugt aan de vrijwilligers van Hulppost Klarendal.

1. *Ik heb grote bewondering voor de wijze waarop de auteur van Arnhem 44/45 de hem ter beschikking gekomen gegevens tot een boek van groot kaliber heeft verwerkt. Juist omdat ik het zo'n goed boek vind, word ik geprikkeld een paar zaken recht te zetten en probeer ik een leemte op te vullen.*

2. *Zoals vaker gebeurt, de geschiedschrijver beschikt hoofdzakelijk over bronnen die zijn te vinden bij de hoge pieten en over verhalen die verteld zijn door hen die graag vóór op de foto willen staan of behoefte hebben een oratio pro domo af te steken. En zo wordt geschiedschrijving al gauw een verhaal over koningen, prinses en dictators. En zo vind ik in het boek veel te veel woorden gewijd aan Schermer en Hollaar, en aan van der Does en Laterveer. En zo lees ik naar mijn smaak te weinig over belangrijke en onbaatzuchtige daden (ik overdrijf niet) van gewone mensen, naamlozen, vrijwilligers uit Klarendal, al of niet verbonden aan de Post Klarendal.*

Vroom & Dreesmann in Arnhem in 1930. (Bron: weblog Librarianiana).

Duitse militairen bij een stuk geschut op de Apeldoornseweg te Arnhem. Een van de militairen zet een fles aan zijn mond, 19 september 1944. (Foto: Collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie).

De interviews van Paul Vroemen

Vermoedelijk heeft Jan Willem Bosch zich in 1986 in verbinding gesteld met L.P.J. (Paul) Vroemen, van wie hij kennelijk het boek 'De zwarte herfst' had leren kennen. Dat was in 1984 uitgegeven, maar Paul Vroemen en zijn mede-auteur C.A. Dekkers waren mogelijk nu al bezig met het voorbereiden van de tweede druk (met supplement) dat in 1989 zou uitkomen. Vroemen heeft met een aantal groepsleden interviews gehad, die hij op de band heeft opgenomen. Deze geluidsbanden zouden volgens Geert Starink, Thijs' zoon, zich wel eens in het Gelders Archief kunnen bevinden, maar daar zijn ze tot op heden nog niet opgespoord. Gelukkig heeft Vroemen die gesprekken uitgetypt en die verslagen zijn wél in dat archief gevonden. Toch vond hij ze kennelijk niet de moeite waard om ze voor de tweede druk van 'De zwarte herfst' te gebruiken. Evenmin lijkt hij te zijn ingegaan op een eventueel voorstel om een en ander in boekvorm uit te geven.

Gesprek met de Heer en Mevrouw Brugmans, van Goghstraat [...] te Arnhem m.b.t. periode Sept. 1944. d.d. 17 Juli 1986

Vr. = Vroemen

Br. = Brugmans

Gesprek gehouden n.a.v. Dagboek Mevrouw Brugmans gemaakt vanaf Sept. '44 t/m de bevrijding over "Het Postje" Klarendal (Wijk te Arnhem)

Vr. Op 17/9 van 't dagboek beschrijft u een kerk, welke kerk is dat geweest?

Br. De Klarendalse Kapel, deze bestaat niet meer. Voorganger was Ds. van Grieken.

Vr. U heeft het over een school in de Willemstraat, welke school is dat?

Br. Dat is de kleuterschool, hoek van de Klarendalseweg, bestaat ook niet meer, is nu nieuwbouw.

Vr. Op 20/9 noemt u een aantal doktoren zonder daarbij namen te noemen, welke doktoren waren dit?

Br. Dokter Stuurman, dat was onze huisarts. Roesink de tandarts, Dr. Nijhuis de huidarts, Dr. Bosch, de vader van Jan-Willem, ook een huisarts. Deze hebben zich daar continu voor dit postje Klarendal ingezet.

Vr. Waar zat dat postje Klarendal precies?

Br. In de kleuterschool, Klarendalseweg hoek Willemstraat, deze school is weg. Er is allemaal nieuwbouw voor in de plaats gekomen.

Vr. Was u verpleegster in die dagen, tot mevr. Brugmans?

Br. Neen ik was geen verpleegster maar wel een opleiding gehad voor een EHBO diploma.

Vr. Tot Hr. Brugmans, U was wel in 't bezit van een EHBO diploma?

Br. Ja, ik had een diploma, was in die tijd ook bij de Burgerwacht.

Vr. Is het u bekend of er meerdere van deze soort posten in Arnhem waren?

Br. Ja, Verschuurplein, verder weet ik het niet, zeker niet uit eigen waarneming.

Vr. U had ook geen contacten onderling?

Br. Neen!

Vr. Het was alleen die groep die u beschrijft van het postje Klarendal.

Br. Ja, dit wordt duidelijk bevestigd door beiden!

Vr. Op 23/9 heeft u het over een militair, u schrijft een Amerikaans militair, was het een Amerikaan of is het een vergissing, gemaakt tijdens het noteren van deze dag?

Br. Het was een militair, ook bevestigd door een militair. Het is niet door ons persoonlijk bevestigd, zij hebben gezegd dat het een Engelsman was. (dus een vergissing bij 't schrijven opm. Vroemen) Er moeten zelfs nog soldaten zijn begraven bij de marchaussee kazerne op de Vijverlaan. Ik weet dat niet voor 100%.

Vr. Waar is deze soldaat opgehaald?

Br. Bij de Rijnbrug.

Vr. Dan moet het wel een Engelsman zijn geweest.

Br. Ja, dat kan natuurlijk niet anders, je wist dat toen niet zo precies.

Vr. Op 27/9 schrijft u dat u ergens sliep, waar sliepen men toen?

Br. In Velp bij de fam. van Beersum, op een boerderij in Velp-Zuid. Midden in 't weiland, deze boerderij bestaat nog. Op 25/9 zijn we Arnhem uitgegaan.

Vr. Op 28/9 naar Villa den Heuvel, heette die villa zo?

Br. Ja, waar nu 't winkelcentrum is achter het postkantoor in Velp. Dat heet nu nog de Heuvel. Daar op de plaats waar nu dat winkelcentrum staat, was vroeger in die dagen een grote villa, die heette zo!

Vr. Op 24/10 zijn er foto's gemaakt, heeft u die nog. (dan wordt de foto van de groep getoond zoals reeds bekend en in bezit).

Vr. In Juni '45 komt u terug, is dat via de officiële kanalen gegaan?

Br. Ja. Wij hebben al die 9 maanden met ons postje gezeten in Kamp Schut in Ede. In andere barakken zaten asociale van het Westen, die kwamen van Scheveningen, Kijkduin etc. Er waren ook mensen bij

De leden van de voormalige Medische Hulppost Klarendal uit 1944, waren gistermiddag in het Sonsbeekpaviljoen bijeen voor een reünie. (Foto: Erik van 't Hullenaar, bron Arnhems Persagentschap). Zittende van links naar rechts: Ko Brugmans, Annie Hueting-Lemstra, Corry van Beersum, Thijs Starink en Jan Willem Bosch. Staande: Frans Onnekink, Tin Hueting, Ans Brugmans-Mekking, Lettie de Wit-den Dunnen en Jan de Wit.

Of de in het persbericht genoemde data ook de juiste zijn, is niet bekend. In ieder geval is er opnieuw in de Arnhemse pers aandacht aan besteed en wel in De Gelderlander (?) (ongedateerd) en in De Arnhemse Courant van zaterdag 16 september 1989.

Reünie van Klarendallers 'Medische Hulppost '44'

Door onze verslaggever

ARNHEM – De reünie van de leden van de 'Medische Hulppost Klarendal' was gistermiddag een waar feestje van herkenning.

Velen kwamen naar het Sonsbeekpaviljoen om, soms voor het eerst sinds jaren, weer hernieuwd kennis te maken met de leden van deze ehbo-post van de voormalige Luchtbescherming. Bij de reünie was ook

de familie De Wit aanwezig die voor deze speciale gelegenheid uit Baltimore (USA) was over gekomen. De 'Medische Hulppost' werd ingezet tijdens de Slag om Arnhem in september '44. Op diverse plaatsen in Arnhem werden dit soort medische posten gebruikt om gewonde burgers te helpen en doden te bergen. Daarbij werd ook medische hulp verleend aan Engelse militairen en Duitse Wehrmachtsoldaten. Een karwei dat voor sommigen slecht afliep.

De medische hulppost die destijds bij het Roermondsplein gestationeerd was, werd ontruimd nadat de arts J. Zwolle en de brancardiërs J. Mielekamp, H. en J. Smit en C.J. Veldhuizen door de Duitsers waren geëxecuteerd.

Uit historisch onderzoek is inmiddels vast komen te staan dat de medische hulpverleners het verboden was in eerste instantie het Rode Kruisteken te dra-

gen. En dat had fatale gevolgen voor een aantal leden van de medische hulppost Roermondsplein.

De Klarendallers hebben in de loop der jaren geprobeerd zoveel mogelijk historisch materiaal te verzamelen van die septemberperiode waarin ze actief zijn geweest.

Dat heeft een aantal interessante aspecten opgeleverd over de werkwijze en de belevenissen van de mensen van de medische hulpposten. Die aspecten werden gistermiddag in het Sonsbeekpaviljoen uitgebreid aan de orde gesteld en de bezoekers en belangstellenden konden kennis nemen van dit stukje Arnhemse historie. (De Gelderlander, woensdag 6 september 1989)

“We sliepen temidden van de lijken”

Hulppost Klarendal had geen tijd voor angst

ARNHEM, ZONDAG 17 SEPTEMBER 1944. Gillende sirenes loeien het sein ‘luchtalarm’. Dominee Van

Vijfveertig jaar na dato poseren de overlevenden van de gemeentelijke Medische Hulppost Klarendal voor onze fotograaf. Een dagje ouder geworden, maar nog steeds enthousiast over het werk dat zij, destijds in witte ‘uniformen’ in Arnhem en wijde omgeving spontaan en vrijwillig hebben verzet. Met gevaar voor eigen leven sleepten zij doden en zwaar-gewonden uit het door bombardementen en straatgevechten verwoeste Arnhem, brachten zij zwangere vrouwen weer in veiligheid en zorgden zij voor de opvang van vluchtelingen en evacuees. En toen zij op last van de Duitse bezetter de geteisterde stad moesten verlaten, zetten zij hun menslievend werk nog maandenlang voort vanuit Kamp Schut tussen Ede en Veenendaal. Van links naar rechts: Annie Hueting-Lemstra, Jan Willem Bosch, Frans Onnekink, Corry van Beersum, Thijs Starink, Tin Hueting, Lettie de Wit-den Dunnen, Jan de Wit, Ko Brugmans, Ans Brugmans-Mekking en Diana Brugmans.

Grieken die in de Klarendalse Kapel een stampvolle dienst leidt onderbreekt geschrokken, maar blij, zijn preek. “De bevrijders komen er aan”, denkt de predikant die in een reflex het Wilhelmus aanheft. De organist volgt. Als bij afspraak rijst het kerkvolk op uit de houten banken en zingt spontaan het toen verboden volkslied mee. De nationale hymne wordt overstemd door het angstaanjagende geluid van bominslagen en mitrailleurvuur, maar de ontroerde kerkgangers zingen het eenmaal ingezette, lang verbeide volkslied tot de laatste noot uit.

De thans 68-jarige Arnhemse Ans Brugmans vervolgt: “Direct daarna werd de dienst beëindigd en verlieten we heel voorzichtig de kerk. We slopen dekking zoekend langs de huizen. Er werd hevig geschoten.” De meeste kerkgangers spoedden zich naar hun huizen in de dichtbevolkte wijk van handwerkslieden. Hulpverpleegster Ans Brugmans sloot zich al gauw aan bij een paar andere kerkgangers die het groepje vormden dat, zo bleek later, zich geheel belangeloos zou inzetten voor de Hulppost Klarendal. Van die

hulppost zijn nu nog elf medewerkers in leven. Een aantal van hen, onder wie Ans Brugmans, spit 45 jaar na dato in het geheugen.

Ans: “In de verte zagen we de luchtlanding. De parachutisten leken kleine poppetjes die uit transportvliegtuigen sprongen. Onderweg kwamen we De Vries tegen die als hoofd van de Luchtbescherming ons beduidde snel dekking te zoeken omdat er bommen op de nabijgelegen Coehoornkazerne zouden vallen. Die kazerne zat vol Duitsers. Weldra zagen we veel gedode burgers in de Herenstraat liggen. En ook bij de broodfabriek waarin veel Duitsers zaten.”

“De Vries ging snel naar huis om de sleutel op te halen van de bewaarschool aan de Willem-

Detail van een luchtfoto van de Royal Air Force van woensdag 29 november 1944. (Bron: Special Collections, Wageningen University & Research – Library). Thijs Starink noteert op die dag dat er grote formaties Britse bommenwerpers overkomen. Schuin door het beeld (boven) loopt de spoorlijn Utrecht-Arnhem, die vaak het doelwit was van bomaanvallen. Rechts steekt de Schuttersteeg de spoorlijn over en het lijkt erop dat daar op dat moment de meeste bommen zijn gevallen: de bomkraters zijn als witte stippen te zien, maar ook bij de spoorbaan ter hoogte van het kamp zijn inslagen. Kamp 't Schut is zichtbaar links onder de spoorbaan als een ruitvormig geheel aan de Schuttersteeg. Linksonder is een stukje van de Rijksweg te zien.

gebleven SS-eenheid en de Britten, dat blijven geen optie meer is. De leden van de hulppost brengen de kisten met verbandmiddelen naar de Enka-fabriek en gaan met een vrachtwagen naar de infanteriekazerne in Ede. Op 14 mei keren ze weer terug naar het Kamp en constateren dat 'de linker voorvleugel van het kamp is beschoten en totaal afgebrand'². G. van Meijer schrijft in 'Buurtboek 't Schut', dat er in de avond van 21 april een hard gevecht uitbrak in de

Detail van de vorige foto met Kamp 't Schut.

² Aangezien het op de foto erop lijkt, dat juist de rechterbarak voor een deel is verdwenen, zal Thijs Starink – die dit schrijft – wel vanuit het kamp zelf redeneren.

buurt van het Kamp, ten gevolge waarvan een barak finaal afbrandde en wel de rechterbarak voor aan de weg. De laatste van de groep vertrekt op 31 mei naar Velp/Arnhem. In hoeverre ook de andere evacués dan het Kamp definitief hebben verlaten, wordt niet vermeld.

Na de oorlog koopt de gemeente Ede het Kamp op, dat in de jaren erna 'onmaatschappelijken' heeft geherbergd. Vanaf 1959 wordt het stukje bij beetje afgebroken en in 1962 vertrekt de laatste bewoner. Tegenwoordig bevindt zich op die plaats een groot industrieterrein. Niets herinnert meer aan het Kamp.

De voedselsituatie

Thijs Starink vermeldt dat er een kampbeheerder is, de heer Knoppel (een ander groepslid noemt hem 'Knuppel'), en dat de bewoners van eten worden voorzien door de kampkeuken, die in het 'pompstation' is gevestigd. De hulppostploeg krijgt ook regelmatig eten uit die keuken, maar zorgt er ook zelf voor dat Ma Van Beersum genoeg levensmiddelen in haar eigen keukentje heeft.

De boeren in de omgeving zijn vaak genegen om een en ander af te staan of te verkopen, vooral graan en aardappelen, en vaak gaan groepsleden knollen of worteltjes rooien op het land, dat zij 'niemandslaan' noemen. Wat door hen bij elkaar wordt gescharreld, verdelen zij onderling, maar daar ontstaan nog wel eens onenigheden bij: als er iemand op bezoek komt, eet die persoon ook mee uit de gezamenlijke pot, waardoor de porties automatisch kleiner worden, en er zijn er ook wel bij die gekregen voedsel uitsluitend voor zichzelf gebruiken tot ergeris van de anderen.

Tijdens die hele periode merken we in de dagboeken eigenlijk niets van gemopper over de hoeveelheid of de kwaliteit van het eten, maar tussen de regels door en uit andere bronnen lezen we er toch wel iets van. Zo schrijft Thijs Starink in januari en februari aan zijn (stief)oom Albert van Laar in Loenen kennelijk over de beroerde voedselsituatie (de brieven zelf zijn niet bewaard, wel de antwoordbrieven). Mogelijk hoopte hij via hem aan wat meer etenswaren te komen, maar Van Laar houdt de boot af. Verder had de vader van Tin Hueting van Harry Frielink gehoord, dat hij zo'n honger had geleden in het Kamp, waarop Hueting zijn zoon is komen ophalen om hem 'bij te voeden'.

Andere bewoners in Kamp 't Schut

Toos Oostdam en Ans Brugmans noemen namen van mensen die zich ook in Kamp 't Schut bevinden of in de directe omgeving wonen. Tussen die twee groepen is niet goed onderscheid te maken.

In ieder geval is daar Knoppel (ook: Knuppel), de beheerder van het Kamp, 'Herman', de hulpkok van de kampkeuken, de Kampzuster (zuster Vos?) en 'de zuster van de fietsenmaker tegenover het Kamp'.

Ook worden genoemd het echtpaar Holland (van kamer 13), dat mogelijk twee dochters heeft, Eefje (geb. 1942) en Marietje, en een zuster van mevrouw Holland, en de heer Jut, Annie Jut en Arend Jut, Arnhemmers in het Kamp. Jut was met Jan de Wit vanuit Velp mee naar Ede gegaan om daar paard-en-wagens te vorderen voor het vervoer van personen en materialen naar Kamp 't Schut.

Dan is er sprake van de invalide man Huybrechs en van mevrouw Van Eemeren.

Verder is er nog Dekker, een NSB'er met 'zijn meid' of 'meiden'. G. van Meijer noemt in zijn 'Buurtboek 't Schut' de Duitsgezinde 'D.', met wie hij mogelijk Dekker bedoelt, die een tweetal verzetsmensen had verreden en na de bevrijding door Binnenlandse Strijdkrachten, geholpen door buurtbewoner Van Heumen, werd opgepakt. Overigens vermeldt De Meijer ook strubbelingen in het Kamp die ontstonden tussen Duitsgezinde en vaderlandslievende bewoners.

Ten slotte is er nog 'de zoon van mevrouw Peters'. Van andere namen is niet vast te stellen om wie het gaat, kampbewoners of buurtbewoners.

Locale bezoekers in het Kamp

G. van Meijer weet nog te vertellen, dat jongelui in de buurt nog wel eens de kantine van het Kamp kwamen bezoeken, omdat daar koffie, thee en limonade te koop was, evenals heerlijke tom-poezen, die door de kampkok zelf werden gemaakt. Ook de kerkdiensten, die in die kantine werden gehouden, konden rekenen op bezoek van mannen en jongens uit de buurt, omdat in Ede nogal eens mannen van de Organisation Todt rondliepen, op zoek naar geschikte arbeidskrachten voor de stellingen in Veenendaal. Hierdoor bracht kerkbezoek in Ede het gevaar met zich mee om als dwangarbeider opgepakt te worden. Verder merkt hij op dat er in de tijd van de Arnhemse evacués nogal wat bomen van de Schuttersteeg werden omgezaagd om brandhout voor de kachels te krijgen. Ook heiningpalen werden voor dat doel 'meegenomen' en gebruikt, kennelijk tot ongenoegen van de buurtbewoners.

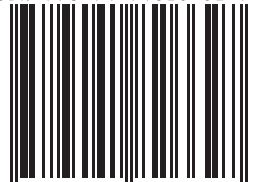
Zij waren een 'groep van dertien': **Corry van Beersum, Jan-Willem Bosch, Ko en Ans Brugmans, Harry Frielink, Tin Hueting, Annie Lemstra, Frans Onnekink, Toos Oostdam, Maarten van Sante, Thijs Starink en Lettie en Jan de Wit**. Zij vormden tijdens de Slag om Arnhem in september 1944 de bezetting van 'het postje Klarendal', een groep vrijwilligers van de Gemeentelijke Hulppost in die wijk, die zich bekommerden om de hulpbehoevenden, doden en gewonden in de Arnhemse binnenstad. Na de evacuatie kwamen zij terecht in Kamp 't Schut, een voormalig Duits werkkamp voor joodse mannen tussen Ede en Veenendaal, en zonder enige opdracht of verplichting zijn zij dag in dag uit hulp gaan verlenen aan andere evacués, aan de bewoners van Ede en aan de boeren in de omgeving, vaak onder gevaarlijke omstandigheden vanwege de voortdurende bombardementen op de spoorbaan, de neerstortende V1's en de regelmatige razzia's. Drie van hen hielden een dagboekje bij en wat zij daarin beschrijven grenst aan het ongelooflijke. Hun daden zijn een waar getuigenis van onbaatzuchtige en heldhaftige naastenliefde, waarbij zij zich niet lieten weerhouden door tegenwerking van de Duitse bezetters en hun Nederlandse handlangers.

Over de auteur

Hans Feijten (1948) was tot zijn pensioen docent Nederlands aan het Stedelijk Gymnasium Leiden. Hij volgde een universitaire studie Nederlandse taal- en letterkunde en algemene literatuurwetenschap. Nabestaanden van de leden van 'Postje Klarendal' hebben hem de teksten van de verschillende dagboeken, een autobiografie, brieven, foto's, tekeningen en schilderijen geleend om er een boek van te maken. Hij zag het als zijn opdracht de teksten gereed te maken voor publicatie, inclusief toelichting, en integraal te laten uitgeven.

uitgeverij
GELDERLAND
BOEKEN | KRANTEN | TIJDSCHRIFTEN

ISBN 978-94-91826-62-7

9 789491 826627 >